

KIRÁLY TIBOR: BÜNTETŐÍTELET A JOG HATÁRÁN

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972.

A bíróság és az igazságszolgáltatás kétségkívül óriási szerepet játszik a társadalom életében. Nap-nap után kiváltja a közvélemény érdeklődését egy bírói ítélet vagy érdekesebb jogeset, amin nem kell csodálkozni, mert emberi sorsok függenek az ítélettől. Nyugodtan feltehetjük a kérdést: Mit várhatunk a bírói ítélettől, igazságot esetleg ingatag valószínűséget?

Ez a kérdés társadalmilag is jelentős, mert kis mértékben függ az egyén sorsa attól, hogy mit tart a társadalom igaz bírói ítéletnek. Király Tibor tanulmányában ezzel a kérdéssel foglalkozik.

Az első fontos tétel a megismerés a büntetőeljárásban. Király néhány oldalon át a megismerés általános problémáit taglalja. Kifejti, hogy aki az igazság kérdéseivel foglalkozik, akarva akaratlanul követ valamilyen ismeretelméleti fölfogást, mert az ismeretelméleti tételek fontos alapot és kiindulópontot szolgáltatnak a valóság megismeréséhez. Majd rögtön leszögezi: „A valóság megismerhetőségének tagadása a bírói megismerés lehetőségének tagadása, a valóság megismerhetőségének állítása, a bírói megismerés lehetőségének állítása”.

A dialektikus materializmus határozottan pozitív álláspontra helyezkedik e kérdésben. A bíróban is megvan az emberi képesség a valóság megismerésére. A megismerést az anyagnak az a tulajdonsága teszi lehetővé, hogy visszatükrözés által a megismerés tárgyainak a képmásai jelennek meg az ember tudatában. A büntető eljárásban a megismerés központi tárgya a bűncselekmény. A büntetőjogi megismerés jogilag szabályozott rendben történik és ebből következnek a perbeli megismerés egyes sajátosságai. A legfontosabb, hogy a bíró az ügyhöz tartozó tények jelentékeny részét közvetve ismeri meg. A közvetítők, tanúk, a terhelt, a szakértők, és így tovább. A bírói közvetett megismerés egy megismerési lánc, amely így alakul ki: 1. Esemény; 2. Az érzéki megismerés; 3. Gondolati megismerés; 4. Nyelvi kifejezés; 5. A bíró érzékeli a nyelvi jeleket; 6. Ezek alapján alkotja meg az esemény tudati képmását. Az ismeretszerzési lánc hosszúsága miatt az így szerzett ismeretet kritikailag kell elemezni, mert hibák adódhatnak.

A szakértői vélemény fontos forrása a közvetett megismerésnek. A tényeket a bíróság adja a szakértő kezébe, aki megvizsgálja őket és véleményt mond. Más esetben a szakértőnek kell megkeresni az avatatlan szem számára láthatatlan nyomokat. A szakértői vélemény a bírói megismerés fontos, perdöntő forrása. A szakértői bizonyítás hitelessége tehát a helyes bírói megismerés kulcskérdése. Ezért a bíró kénytelen ellenőrizni az így szerzett ismeretet.

A büntető eljárás az esemény és a nyomok viszonyát teszi vizsgálat tárgyává, olymódon, hogy a nyomokból következtet az eseményre. Ez nagyon bonyolult munka, amivel a perbeli bizonyítás elmélete, a bűnügyi lélektan, stb. foglalkozik.

A szerző kifejti az esemény és az emlékkép, ennek felidézése és nyelvi kifejezése közötti bonyolult összefüggéseket és figyelmeztet, hogy hibák előfordulhatnak, ezért az észlelési ítéleteket minden esetben ellenőrizni kell.

Az ismeretelmélet fontos kérdése: van-e közvetlen ismeret, vagyis olyan ismeret, amely közvetlen belátással szerezhető. A filozófusok ezt intuíciónak nevezik. A büntető eljárásban a közvetlen ismeret kérdése arra vezethető le, hogy tehet-e a bíróság olyan kijelentést a vizsgált tényekről, amely nem támaszkodik az eljárásban megismert bizonyítékokra (tanúvallomásra, szakértői véleményre stb.). A törvény a bíróságot arra kötelezi, hogy az ítéletet bizonyítékokra alapozza. A büntetőítélet alapja csakis bizonyított ismeret lehet. Ez a követelmény biztosítja azt, hogy a bíróság a valót ismerje meg. Azonban a bizonyítás során elkerülhetetlenek az olyan általános kijelentések amelyeket a büntető eljárásban nem bizonyítanak. Ezek: 1. A tudományos tételek; 2. Az általánosan ismert fogalmak; 3. Az evidens tények; 4. Törvényes vélelmek.

Figyelemre méltó probléma a megismerés határa a büntetőeljárásban.

A dialektikus materializmus azt vallja, hogy az ember képes megismerni a világot. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ember már mindent megismert, mert az képtelenség. A büntetőeljárásban a megismerésnek vannak határai, amelyek a büntetőjogból, az eljárási jogból következnek vagy ezektől függetlenek. A megismerés tárgya a múlt valamely eseménye. A bíróság ezt az eseményt nyomokból, tanúvallomásból, szakértői véleményekből ismeri meg. A büntettek megismerhetők tehát ha olyan nyomai maradtak a büntető eljárás idejére amelyek megismerési módszereink számára hozzáférhetőek. Ez a feltétel egyben a megismerés határait is megvonja.

Kétségtől eltekintve az igazság megállapítása a büntetőeljárás központi feladata. A büntény cseppet sem egyszerű dolog, és a bíróságnak igen csak nehéz dolga van míg kideríti az igazságot. Általában mi az igazság? — teszi fel a kérdést Király. Igaz azt mondani a létezőről, hogy létezik és hamis azt mondani a nemlétezőről, hogy létezik — mondta Arisztotelesz. Lenin ezt így fogalmazta meg: A visszatükrözés megegyezése a visszatükrözött tárggyal, a kép és a valóság megegyezése.

Az igazság objektív, vagyis az igazság nem maga a valóság, hanem a kijelentés és a valóság közötti viszony. A kijelentések igazsága a valósággal való összevetés után dől el. Az objektív igazság azt jelenti, hogy egy kijelentés nem azért igaz, mert valaki úgy gondolja, hanem azért, mert a valóságban is úgy van. Milyen a megállapítható igazság: Abszolút vagy relatív. A vélemények eltérőek, de: Az igazság a kijelentés tulajdonsága és az mint logikai kategória se abszolút, se relatív. Egy kijelentésről a logika alapján csak azt mondhatjuk, hogy igaz vagy hamis, minden további jelző nélkül. Az objektív igazság abszolút és relatív is — Lenin szerint. Az abszolút igazságnak többféle jelentést tulajdonítanak: 1. A valóság teljes kimerítő képét nyújtja; 2. Ahogyan igazak a természeti törvények; 3. Ahogyan igazak egyes empirikusan megállapított tények.

A 2. abszolút igazság nem tartozik a büntetőítélet igazságai közé, minthogy az ítélet nem állapít meg természeti vagy társadalmi törvényeket. A szakértői vélemények megalkotásában azonban igen nagy szerepük van. Bonyolult és nehéz az ügy amikor a második típusú igazságot kell alkalmazni. A bíróságnak nem feladata a tudományos és művészi kérdések eldöntése, de feladata a tudományos tételek alkalmazása. A büntetőeljárás társadalmi, köztük ideológiai, viszonyok védelme érdekében folyik. Ennek következtében a büntetőeljárásban egyes tételek axiómaként kezelnek. Amennyiben ezek a tételek igazak, a 2-ik abszolút igazsággal egyenlőek.

A bíróság feladata az objektív igazság megállapítása, hogy ezen felül az abszolút vagy relatív az független a bíróságtól.

Csakis az igazság lehet a bírói ítélet alapja. A vádlott bűnössége nem mondható ki valószínűség alapján.

Mi is a valószínűség? Ezzel a kérdéssel a valószínűségelmélet foglalkozik. Tömegjelenségeket tanulmányoz és azt igyekszik megállapítani, hogy ezen belül hogyan alakul a kedvező esetek száma. Röviden így írható le. X esemény valószínűsége 0 és 1 közé esik.

A valószínűség több fajtája ismeretes, így, van objektív, szubjektív, matematikai, logikai és filozófiai valószínűség. A legismertebb a következő felosztás: Valószínűség 1, vagyis induktív (logikai valószínűség); Valószínűség 2, vagyis statisztikai valószínűség.

A valószínűség elnevezést pszichológiai fogalomként is használják, ez úgy fogható fel, mint egy személy ítélete egy másik ítélet igazságáról, megalapozottságáról (itt rejlik a logikai és a pszichológiai valószínűség kapcsolata).

A valószínűsége kihatással vannak az ember személyi tulajdonságai is, mert nem a „tisztá gondolat” gondolkodik, hanem egy élő ember. A valószínűséget a büntetőeljárásban is alkalmazzuk, egyrészt számos törvény alapja a valószínűség, másrészt, a bírói döntések meghozatalában van szerepe.

A BTK különös részében egyes büntettek megállapított büntetési tételek azon a valószínűségi tételen alapulnak, hogy a megjelölt büntetésekkel elérhető a büntetési cél.

A gyanú fontos szerepet tölt be a büntetőeljáráásban. A gyanú kifejezhető mint statisztikai valószínűség. A gyanú statisztikai valószínűségi értelmezése akkor célszerű, ha valamely tény kapcsolatának gyakorisága a bűntettel ismert és számszerűen kifejezhető. Ez lehet közel egyhez, vagy a nullához. Bűntett gyanújáról akkor beszélhetünk, ha nagyobb a statisztikai valószínűsége annak, hogy történt bűntény, mint annak, hogy nem történt.

A gyanú statisztikai gyakorisága nem elégséges a gyanú magyarázására, különösen akkor, ha a valószínűség $1/2$ körül van, vagy ha olyan esetekben bizonyosodik be, amelyeknél a gyanú statisztikai valószínűsége igen kicsi volt. Ezért indokolt a logikai valószínűség alkalmazása.

A logikai valószínűség nem követeli a relatív gyakoriságot, és megengedi az egyszeri, meg nem ismétlődő esemény valószínűségének kifejezését. Ez a következő módon történik: Valamely tény magyarázatára hipotézist állítunk fel. Adatokat gyűjtünk, amelyeket kijelentésekbe foglalunk. Ezután megvizsgáljuk, hogy a kijelentés milyen fokban támasztja alá a hipotézist. A valószínűség itt a hipotézis és a kijelentés közötti relációra vonatkozik, és $0-1$ között mozog. Az egyhez közelítő közel biztos, a nullához közelítő közel lehetetlen esemény. A logikai valószínűség a tételek közötti logikai relációként objektív és nem a valósághoz viszonyítva. A gyanú esetében mindig arról van szó, hogy az adatok hiányosak, ezért nem lehet az eseményről bizonyosságot szerezni, hanem csak valószínűséget. A gyanút meghatározott fokban erősítik vagy gyengítik a rendelkezésre álló adatok. A logikai valószínűségi értelmezés megengedi, a gyanú individualizációját, mert nem a relatív gyakoriságtól, hanem a konkrét eseményről szerzett adatoktól függ.

Külön probléma a valószínűség kifejezése. A jog nem kíván számszerűen meghatározott gyanút, hanem „gyanút” vagy „alapos gyanút”. Számos esetben az egyéni becslés megbízhatóbb, mint a valószínűség számtani számítása. Tehát mellőzve a számszerű kifejezést, büntetőeljárás akkor indítható, ha nagyobb annak a valószínűsége, hogy történt bűntett, mint annak, hogy nem történt.

A bűnösséget a bíróság csak akkor állapíthatja meg, ha a vádlott bűnössége bizonyos, vagyis a valószínűség — egy. Bizonyos kijelentés a teljesen megalapozott kijelentés. A jogban a megalapozottság jogilag szabályozott eljárásban keletkezik, amelyet törvények írnak elő. A megalapozottság itt jogi probléma is, ami nem zárja ki a logikai elemeket sőt hangsúlyozni kell a kettő összefüggését.

A valószínűség bizonyossággá változtatásának módszere a kizárás módszere, a bíróságnak minden verziót ki kell zárnia, kivéve azt, hogy a vádlott bűnös.

A kibernetika jelentős fejlődést hozott a perbeli valószínűség-bizonyosság kutatásába. Egyes kutatók részben megoldották azt a feladatot, hogyan lehet nem teljesen megbízható elemekből (valószínűségből) bizonyosat kapni. Az eljárási garanciáknak itt nagy szerepe van, mert lényegében azok biztosítják a rendszer megbízhatóságát.

Lényeges a marxista filozófia azon tétele, mely szerint nincs a bizonyításnak olyan fajtája, amely mentes lenne a relatív elemektől. Nincs abszolút bizonyosság.

Ezek után válaszolhatunk a feltett kérdésre: Csakis igazságot, bizonyosságot várhatunk és követelhetünk a bírói ítélettől, mert azt semmi sem pótolhatja.

Király Tibor könyve kimerítően foglalkozik az érintett problémákkal. Számos példával illusztrált fejtegetése gördülékeny stílusban íródott, amely mindenki számára hozzáférhető. Joggal tarthat igényt mindazok érdeklődésére, akik a perbeli igazság útjaira kíváncsiak.